

Titel: Den religiøse Tilstand

Citation: "Den religiøse Tilstand", i *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K14*, udg. af Niels Jørgen Cappelørn; Joakim Garff; Johnny Kondrup; Tonny Aagaard Olesen; Steen Tullberg, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 2010 . Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-drt-txr-shoot-id84bba418-c105-45e0-b95a-24a9d4a785e4.pdf> (tilgået 06. maj 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K14

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. [Læs CC0-erklæringen](#)

Tekstredegørelse

1. Bibliografisk beskrivelse 513
2. Manuskriptbeskrivelse 516
3. Tilblivelseshistorie 520
4. Udgivelsesmåde 522

1. Bibliografisk beskrivelse

»Den religieuse Tilstand« blev trykt i *Fædrelandet*, 16. årgang, nr. 72, mandag den 26. marts 1855. Artiklen er signeret »S. Kierkegaard«. *Fædrelandet* blev udgivet af J.F. Giødwad og C. Ploug; sidstnævnte fungerede også som ansvarlig redaktør. Avisen blev trykt hos Louis Klein i København og lå færdig fra trykkeriet kl. 20. Prisen var 6 skilling i løssalg, 5 mark pr. måned, 15 mark pr. kvartal og 3 rigsdaler pr. kvartal leveret uden for København.

Artiklen er blevet kollationeret i tre eksemplarer af *Fædrelandet*, nr. 72, den 26. marts 1855:

A SKs eget eksemplar, uindbundet og ubeskåret, KA, D pk. 17.

B Det Kgl. Biblioteks eksemplar, indbundet og beskåret.*

C Det Kgl. Biblioteks eksemplar, indbundet og beskåret.*

Ved den interne kollation blev der ikke konstateret afvigelser.* Eksemplar A danner grundlag for den følgende beskrivelse.

Format og paginering

Formatet er folio.* Avisen har et omfang på fire sider, svarende til to blade dannet af et enkelt foldet ark. Avisen er trespaltet. Pagineringen 297-300 er på forsiden angivet under spalterne, på avisens øvrige sider over. Spalterne er unummereret.*

SKs artikel fylder knap to af forsidens tre spalter (s. 297). Derudover indeholder avisen nyheder fra ind- og udland samt annoncer.

Beskrivelse af eksemplar A

Avisen måler ca. 346 × 518 mm.*

Papir

Der er benyttet almindeligt trykpapir af en træholdig kvalitet.

Typografi

Det fremherskende skriftsnit i avisen er antikva. Fremhævet tekst er sat med fed eller spatieret skrift.

På forsiden findes avisens hoved og datolinje. Hovedet består af et bredt centralfelt og to smalle felter hhv. til venstre og højre herfor. Datolinjen adskiller hovedet fra avisens øvrige tekst.

Det centrale felt har ordlyden:

Fædrelandet. | **1855.** | Abonnementspris i Kjøbenhavn 15 Mk. pr. Kvartal, 5 Mk. pr. Maaned; enkelte Nr. 6 Sk.; udenfor Kjøbenhavn 3 Rdl. | pr. Kvartal frit i Huset. Hver Søgne-Aften udgaaer et Numer.*

Det smalle felt til venstre har følgende ordlyd:

Bladets Comptoir, store Kjøb-|magergade Nr. 54, er aabent | hver Søgnedags Formiddag fra | Kl. 11-1.

Det smalle felt til højre:

Bekjendtgjørelser | indrykkes mod en Betaling af | 4 Sk. for Petitlinien. Ifølge en | Overenskomst med »Afton-|bladet« i Stockholm, »Chri-|stianiaposten« i Christiania | og »Handels- och Sjö-|farts-Tidningen« i Gö-|theborg kunne de ogsaa blive | indførte i disse mod en lignende | Betaling for hvert Blad.

Derunder er datolinjen placeret, indrammet af to tværgående dobbeltstreger; den øverste er fed-fin, den nederste fin-fed. Datolinjen har ordlyden:

16de Aarg. Mandagen den 26. Marts. Nr. 72.

Oplysningen om årgang er venstrestillet, dateringen centreret, og avisnummeret højrestillet.*

Nederst i bagsidens sidste spalte, adskilt fra den foregående notits af en skillestreg i hele spaltens bredde, er trykkespunktet angivet:

Færdigt fra Trykkeriet Kl. 8

Bagsidens fod er adskilt fra avisens øvrige tekst af en tværgående, fed-fin dobbeltskillestreg og har ordlyden:

Udgivere: **J. F. Giødwad** og **C. Ploug**; ansvarlig: **C. Ploug**. | [Skillestreg] | Trykt med Hurtigpresse hos *Louis Klein*.

Artiklens overskrift »Den religieuse Tilstand.«, der er fed og centreret i spalten, er sat med en punktstørrelse ca. 1 grad større end brødteksten.* Under en kort skillestreg følger dateringen »Januar 1855.« og den spatierede signatur »S. Kierkegaard.« indrykket fra hhv. for- og bagkant på samme linje.

Artiklen indledes af en uncial, der er fed og sat med en punktstørrelse ca. 2 grader større end brødteksten. Efter artiklen er trykt en længere skillestreg, der afgrænser SKs tekst fra den øvrige tekst i spalten.

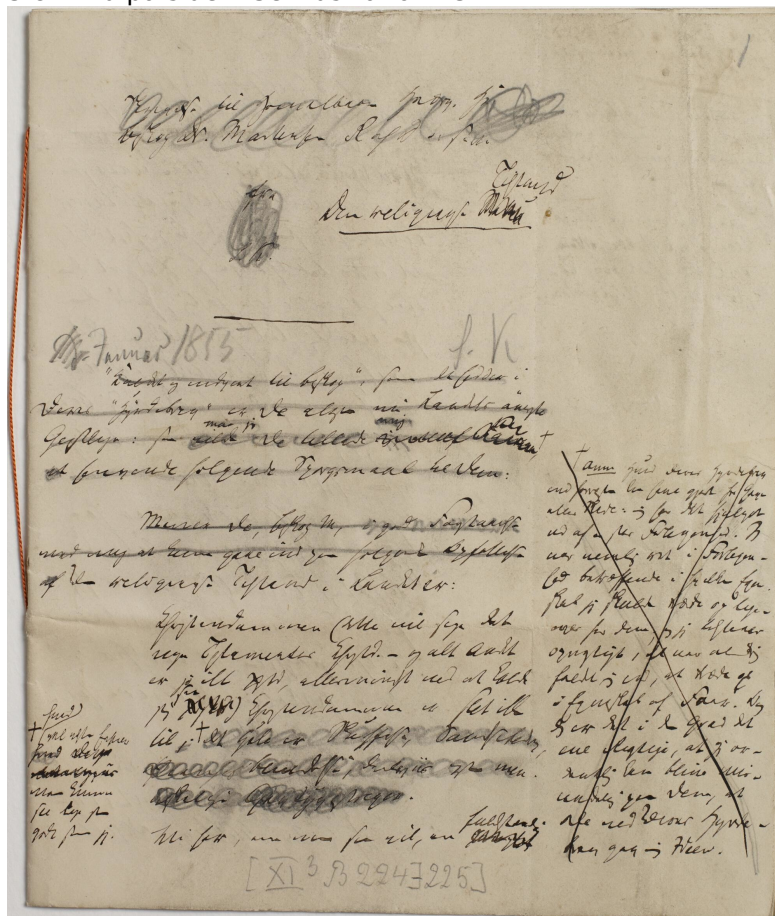
Spaltekolonnen måler ca. 88 mm i bredden, og der er op til 84 linjer i hver af artiklens spalter. Artiklen er sat med mindre skydning end den øvrige tekst i avisen. Mellem spalterne er sat en fed, lodret skillestreg. Brødteksten er sat med en skriftstørrelse svarende til ca. 10 punkt (korpus). Der er dobbelt ordmelletrum efter punktum.

Der er få sætter- og trykfejl i artiklen. I ordet »christelige« er det andet 'e' sat med en mindre punktstørrelse (SKS 14, 163,20). Trykfejl skyldes læderede typer.*

2. Manuskriptbeskrivelse

Til »Den religiøse Tilstand« findes følgende manuskripter i Kierkegaard Arkivet (KA) på Det Kgl. Bibliotek.

- DRT 1 Kladde til »Den religiøse Tilstand«, fordelt på 1 sammenhæftning på 2 dobbeltblade og 3 løse blade.
- 1.1 Kladde til artiklen (SKS 14, 163-164,43 til »N.N. stræber christeligt.«).
- 1 sammenhæftning på 2 dobbeltblade, i alt 4 blade i 4°.^{*} Bl. [1r]-[4r] er med blyant pagineret 1-7; bl. [4v] har ingen paginering.
- Papir: gulligt koncept, glat. Mål: 166 x 197 mm.^{*} Hæftetråd af rød silke.
- Bladene er foldet på langs; en bred inderspalte rummer tekst, yderspalten tilføjelser. Bladene er efter beskrivning blevet foldet en gang på tværs.
- På s. 1 findes overskriften »Skrivelse til Høivelbaarne Høier. Hr. / Biskop Dr. Martensen R af D o: s: v: / fra / S.K.« ændret til »Den religiøse Status Tilstand«. Derunder følger den påbegyndte datering »d.«, skrevet såvel som overstreget med blyant, efterfulgt af dateringen »Januar 1855«, ligeledes skrevet med blyant. Længst til højre på samme linje står forfatterinitialerne »S.K.«, skrevet med blyant. På s. 7 findes »Efterskrift«, overstreget med blyant. På s. [8] findes stedsangivelsen »Kjøbh.« og forfatterinitialerne »S.K.«, sidstnævnte skrevet med blyant, begge overstreget med blæk. På s. 7 og [8] står tre gange redigeringsbemærkningen »cfr Hoslagte«, med tre forskellige indvisningstegn henvisende til tre forskellige løse blade (mss. 1.1.1-1.1.3); to gange er bemærkningen og indvisningstegnet skrevet med blyant, én gang er indvisningstegnet skrevet med rødkridt.
- Mange korrektioner; på s. 1, 7 og [8] omfattende sletninger. På s. 1 er seks linjer overstreget med blyant og tre linjer slettet med udtværede blyantløkker. En længere anmærkning i marginen er slettet med et stort kryds. På s. 1 findes endvidere en tilføjelse i venstre side, dvs. mod sammenhæftningen; der er plads til denne tilføjelse, idet de nederste otte linjer i inderspalten er rykket knap 3 cm ind på siden. Se illustration 23.

23. Ms. 1.1, s. 1, kladde med tilføjelse ind mod sammenhæftning
På s. 7 er enkeltord og passager slettet, hvorefter størstedelen af teksten er slettet med store blyantstreger på kryds og tværs. På s. [8] er længere passager slettet, og under teksten i inderspalten findes en tilføjelse, indvist i teksten lige oven for den afsluttende steds- og forfatterangivelse; sidenhen er al tekst på s. [8] slettet med blyantstreger på skrå.

(Pap. XI 3 B 225)

Hertil hører følgende:

Kladde til passage (SKS 14, 164,44-64 fra »Men da

1.1.1 Christendommen« til »over Hovedet.«).

1 løst blad i 4° med afrivningskant i venstre side.

Ingen paginering.

Papir: gulligt koncept, glat. Mål: 165 × 198 mm.

Bladet er foldet på langs; en bred inderspalte rummer tekst, yderspalten tilføjelser. Bladet er efter beskrivelse blevet foldet en gang på tværs. Versosiden er på nær seks linjer ubeskrevet.

Øverst i venstre hjørne på rectosiden findes et dobbeltkors i rødkridt, hvormed teksten indvises i marginen på s. 7 i ms. 1.1. Dette efterfølges af »eff«. I marginen herudfor står »Ny Udgang«, skrevet med blyant.

Få korrektioner.

(Pap. XI 3 B 224)

1.1.1

Kladde til artiklens afslutning (SKS 14, 164,65-165,24 fra

1.1.2 »Denne er den«).

1 løst blad i 4° med afrivningskant i venstre side.

Ingen paginering.

Papir: gulligt koncept, glat. Mål: 165 × 198 mm.

Bladet er foldet på langs; en bred inderspalte rummer tekst, yderspalten tilføjelser. Bladet er efter beskrivelse blevet foldet på tværs. Halvdelen af versosiden er ubeskrevet.

Øverst i venstre hjørne på rectosiden findes et dobbeltkors i blyant, hvormed teksten indvises i hovedteksten på s. 7 i ms. 1.1.

Få korrektioner.

(Pap. XI 3 B 224)

1.1.2

Kladde til ubenyttet afslutning.

1.1.3 1 løst blad i 4° med afrivningskant i venstre side.

Ingen paginering.

Papir: gulligt koncept, glat. Mål: 165 × 198 mm.

Bladet er foldet på langs; en bred inderspalte rummer tekst, yderspalten tilføjelser. Bladet er efter beskrivelse blevet foldet på tværs.

Øverst i venstre hjørne på rectosiden findes et indvisningsmærke i blyant, hvormed teksten indvises på s. [8] i ms. 1.1. To tredjedele nede på rectosiden findes en vandret streg, hvorunder stedsangivelsen »Kbh«. og forfatterinitialerne »S. K.« står. Ud for den efterfølgende tekst står i marginen bemærkningen: »NB Bruges ikke.«. Al teksten, på nær marginaltilføjelsen på rectosiden, er slettet; på rectosiden med to store blyantkrydser, på versosiden med blyantstreger på skrå.

(Pap. XI 3 B 225)

1.1.3

3. Tilblivelseshistorie

SK angreb den officielle kristendomsforkyndelse i Danmark, først med 21 artikler i *Fædrelandet* (fra den 18. dec. 1854 til den 26. maj 1855), dernæst med sit tidsskrift *Øieblikket*. * Artiklen »Den religieuse Tilstand« var SKs niende indlæg i denne kirkestrid.

Kladdematerialet peger på, at størstedelen af teksten er blevet skrevet i ét stræk (ms. 1.1), siden er tre løse blade kommet til (mss. 1.1.1-1.1.3), og afslutningsvis er teksten blevet redigeret væsentligt.

Af indledningen (i ms. 1.1), der siden er blevet slettet, fremgår det, at SK tager afsæt i bispevielsen af H.L. Martensen den 5. juni 1854 og Martensens hyrdebrev »Til Geistligheden i Sjællands Stift« af den 6. juni 1854, trykt i *Berlingske Tidende*, nr. 132, den 10. juni 1854:

»Kaldet og indviet til Biskop«, som det hedder i Deres »Hyrdebrev« er De altsaa nu Landets øverste Geistlige: saa maa jeg tillade mig, et af Faarene, at henvende følgende Spørgsmaal til Dem: Mener De, Biskop M, i god Forstaaelse med mig at kunne gaae ind paa følgende Opfattelse af (...) *

Hvorefter de ord, der indleder den trykte artikel, følger:

Den religieuse Tilstand i Landet er (...) *

Kladden er således tidligst påbegyndt i juni 1854.

Sidenhen er udvidelserne af teksten med to af de løse blade (mss. 1.1.1 og 1.1.3) sandsynligvis kommet til, således at teksten nu afsluttes med sted og initialer i ms. 1.1.3. Efter denne afslutning er tilføjet en hilsen til Martensen med den tilhørende marginalbemærkning »NB Bruges ikke«:

Kjere Biskop M.! I Frygt og Bæven og megen Anfegtelse er jeg, selv ulykkelig, det blot Msklige saa sympathetisk hengiven som muligt. Vov at have Tillid til mig; befael Dem Gud i Vold og lad mig raade – og De skal see en Vending, for hvilken baade De og mange Andre engang ville takke mig. Men, men bruges der endog blot en Million-Deel verdslig Klogskab mod mig, i samme Øieblik er jeg uendelig forandret, saa kan jeg ikke vide, om det ikke maa skee det Forfærdelige, hvad jeg, ogsaa for min egen Skyld, gyser mere for end for Døden. See Dem da vel for Biskop M.! Kunde dette hjælpe, jeg er villig nok til ydmygt nedkastet at bede til Gud, at det ikke maa skee, at det ikke maa falde Dem ind at ville være verdslig klog. Jeg vil gjøre mere, jeg beder Dem, hører De Biskop M, jeg beder Dem lad det fare. Men saa, ja ved den levende Gud, saa ikke eet Ord mere. Kun jeg har ikke Ansaret; hvad der saa end skeer, vil jeg, forstaaet af de Samtidige, vise bort fra mig og sige: gaaer til Biskop M., han bærer Ansaret.*

Vendingen »verdslig Klogskab« kan indikere, at denne tilføjelse er foranlediget af Martensens indlæg i debatten den 28. dec. 1854,* hvori omtrent samme vending bruges.

Sandsynligvis som led i en afsluttende redigeringsproces er dateringen »Januar 1855« og forfatterinitialerne blevet tilføjet med blyant (i begyndelsen af ms. 1.1). Blyantsletningerne, bl.a. af indledningen og afslutningen (i ms. 1.1) samt det ene løse blad (ms. 1.1.3), såvel som indvisningen af det tredje løse blad (ms. 1.1.2) kan muligvis også tidsfæstes hertil. Hvorvidt dateringen passer, eller den blot er angivet efter SKs hukommelse, vides ikke, men idet artiklen først blev trykt i slutningen af marts 1855, er det muligt, at den egentlige redigeringsproces har fundet sted efter januar 1855.

Der foreligger ingen renskrift (trykmanuskript) til artiklen.

4. Udgivelsesmåde

»Den religieuse Tilstand« blev som nævnt trykt i *Fædrelandet*.^{*} Det har ikke været muligt at efterspore, om SK modtog honorar for artiklen.

Dele af artiklen blev frit oversat til svensk allerede i SKs levetid; bogen *Den officiella kristendomen är icke det nya testamentets kristendom. Framställning af dr. Søren Kierkegaard's polemik mot statskyrkan i Danmark*, hvori de fleste af SKs artikler fra kirkestriden er blevet oversat i uddrag, udkom i København i 1855.^{*} De fragmentariske oversættelser strækker sig til og med artiklen »Et Resultat«, trykt i *Fædrelandet*, nr. 107, den 10. maj 1855; den anonyme redaktør har sandsynligvis antaget, at SK under denne overskrift afsluttede sit angreb på kirken, og har herefter ladet bogen trykke.

Af stor betydning for receptionen i SKs umiddelbare eftertid var Rasmus Nielsens udgivelse af *S. Kierkegaard's Bladartikler* i 1857 (*Bl.art.*). Heri indgår størstedelen af SKs artikler, også »Den religieuse Tilstand«.^{*}